

PÄIHTEET

Muita ikärajaan vaikuttavia perusteita väkivaltaisen ja seksuaalisen sekä ahdistusta aiheuttavan sisällön lisäksi on kuvaohjelmassa ilmenevä huumeiden käyttö. Rinnasteista perustetta sovellettaessa on lain perusteluiden mukaan otettava huomioon lain pääasiallinen tarkoitus sekä luokitteluperusteiden luonne perustuslain 12 §:ssä turvatun sananvapauden rajoituksina. Toisin sanoen ”ohjelman olisi objektiivisin perustein katsottava olevan omiaan vaikuttamaan haitallisesti lapsen kehitykseen”. Merkittävää on käytön konteksti, esitetäänkö käyttö ihannoivasti tai ongelmattomana, tai alaikäisten tavanomaiseen arkeen kuuluvana. Huumeiden/päihteiden käyttö voi aiheuttaa vakavaa riippuvuutta ja siksi sen esittäminen kuvaohjelmassa oikeutettuna, kaunisteltuna tai palkittuna voi olla haitallista lapsen kehitykselle (HE 190/2010 vp, sivu 36).

Luokittelussa pidetään huumeiden käyttönä sekä laittomien huumeiden että lääkkeiden tai muiden vapaasti tai reseptillä hankittavien aineiden (liima, pillerit) käyttöä huumaantumistarkoituksessa. Huumeidenkäytöstä puhuminen ei ole ikäraja-peruste. Alkoholin käyttökuvaukset aiheuttavat ikärajan vain, jos käyttäjät ovat selkeästi alaikäisiä.

Huumeet/Päihteet

Huumeiden ikärajakriteeriä valittaessa punnitaan seuraavia seikkoja: esitystavan ihannoivuus, huumeidenkäytön määrä, käytön yksityiskohtaisuus ja käytettyjen aineiden vaarallisuus. Seuraavassa ohjeellisia jaotteluita ikärajoittain:

- S = liian tulkinnalliset viitteet, eli ei voida yksiselitteisesti tulkita, että kyseessä on huumausaineen käyttö
- 12 = ei-ihannoitu käyttö; myös yksittäinen ongelmaton käyttökohtaus, joka ei ole merkittävässä osassa
- 16 = käyttö on ihannoitua tai hallitsevassa osassa kerrontaa
- 18 = ihannoitu, erittäin runsas, hengenvaarallisten huumeiden käyttö

Huumeiden käytön haitalliset vaikutukset perustuvat lähinnä mallivaikutuksiin eli siihen tapaan, miten asiat on ohjelmassa kuvattu. (Strasbourg, 2013; HE 190/2010 vp s. 37) Lähtökohtaisesti haitallisempana pidetään päihteiden käytön ihannoivaa kuvaamista kuin kuvaamista, jossa päihteiden käyttöä esitetään kriittisesti tai neutraaliin sävyyn. Huumeiden käytön esittäminen myönteisenä, nuoren arkeen kuuluvana asiana saattaa olla omiaan luomaan nuorelle katsojalle positiivista tai ongelmia sivuuttavaa mielikuvaa huumeidenkäytöstä. Neutraalilla esittämisellä tarkoitetaan kuvausta, joka on

ei-ihannoivaa ja kuvaustavaltaan pikemminkin tarkkailevaa kuin huumeidenkäyttöön selkeän myönteisesti tai kielteisesti suhtautuvaa.

Ihannoivaan kuvaamiseen liittyy asian esittäminen esimerkiksi oikeutettuna, kaunisteltuna ja palkittuna, tai lapsen arkeen kuuluvana. Mitä nuorempi lapsi on, sitä vähemmän hänellä on edellytyksiä ymmärtää monitulkintaisia viestejä, jotka aikuisen mielessä muodostavat selkeitä viittauksia/merkityksiä.

Kriteerikohtaisia ohjeita

Korkeammat ikäraajat edellyttävät huumeidenkäytön kuvausten runsautta ja yksityiskohtaisuutta; ero ikärajojen 18 ja 16 välillä kiteytyy kovien huumeiden käyttökuvausten ihannoivuuteen. Mikäli kovien, erittäin vaarallisten huumausaineiden¹ käytön yhteydessä niiden haitalliset seuraukset täysin sivuutetaan ja siten huumausaineiden käyttö esitetään ihannoidusti tai itsestään selvästi elämään kuuluvaksi on ikäraja 18, jos käyttökuvaukset ovat yksityiskohtaisia ja niitä on erittäin runsaasti. Tässä tapauksessa myös ahdistuskriteeri voi aktivoitua, huumeidenkäytön itsetuhoisuuden perusteella.

Kriteeri 35 – ikäraja 18

Huumeidenkäyttö

- erittäin runsasta siinä määrin, että käyttö on vääjäämättömän itsetuhoista ja
- ihannoivaa viihdekäyttöä tai huumeidenkäyttöä normalisoivaa käyttöä ja
- yksityiskohtaista ja
- kohdistuu erittäin vaarallisiin, pääasiassa suonensisäisesti käytettäviin aineisiin (esimerkiksi heroini, Subutex, useat muuntohuumeet, amfetamiinijohdannaiset) ja
- sivuuttaa haitalliset seuraukset

Ikärajan 16 ja 12 eroina ovat käytön runsaus, yksityiskohtaisuus sekä käytetyt aineet suhteessa käytön ihannoivuuteen.

Kriteeri 36 – ikäraja 16

- huumeidenkäyttö voi olla runsasta tai ihannoivaa, mutta ei täysin ongelmat sivuutavaa tai
- erittäin vaarallisten (kovien) huumeiden yksityiskohtainen käyttö ongelmallista tai
- ihannoiva mietojen huumeiden (kannabiksen) käyttö ja/tai lääkkeiden väärinkäyttö

1 RL 50:5.2. (17.12.1993/1304):

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L50P1>

Valtioneuvoston asetus huumausaineina pidettävistä aineista, valmisteista ja kasveista:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2008/20080543>

Kriteeri 37 – ikäraja 12

Mietojen aineiden käyttö on vähäistä tai viitteellistä eikä selkeän ihannoitua. Erittäin vaarallisten aineiden käyttökohtauksia voi olla vain yksi ja käytön ongelmien tulee käydä selkeästi esiin.

Käyttö voi olla

- vähäistä kannabiksen käyttöä, niin että tarinakontekstista kumpuava ensisijainen tulkinta on huumeidenkäyttö, eikä käyttö ole selkeän ihannoitua
- vähäistä lääkkeiden väärinkäyttöä, tulkinta väärinkäytöstä asiayhteyden perusteella, esimerkiksi katukaupasta ostaminen
- yksittäinen erittäin vaarallisen aineen (esim. kokaiini) käyttökohtaus, jonka seuraukset ovat selkeän ongelmalliset
- yksittäinen, ei erityisen yksityiskohtainen suonensisäisen aineen piikitys, jota ei esitetä ihannoivassa valossa
- selkeästi alaikäisten nuorten ihannoitua alkoholin nauttimista, josta ei seuraa juoppotelijoille ongelmia

Päihteiden käyttö, joka ei aiheuta ikärajaa

Ohjelmien vaikuttavuutta ja nuorempien lasten tulkintakykyä arvioitaessa joudutaan puntaroimaan heidän ikäkehitykselleen ominaisia tulkintatapoja suhteessa ohjelmien sisältöön. Salokoski ja Mustonen (2007) ovat todenneet lapsen havaitsemisen ja tulkinnan maailmasta olevan vuorovaikutuksessa hänen sosiaalisen ympäristönsä kanssa; lapsi ymmärtää näkemäänsä omasta kokemusmaailmastaan käsin. Toisin sanoen, mikäli esimerkiksi huumeidenkäyttö ei välillisesti tai suoraan yleensä kuulu nuoren alle 12-vuotiaan lapsen elämään, ei keskivertolapsella välttämättä ole välineitä tunnistaa sen kaikkein tulkinnallisimpia representaatioita kuvaohjelmissa. Tällöin sanavapauden rajoitus voidaan katsoa tarpeettomaksi. Tähän perustuu myös ikärajan 7 ”puuttuminen” päihdekriteeristöstä; sillä ei katsota olevan riittävää lastensuojelullista perustetta sanavapauden rajoittamiseksi.

Osa huumeidenkäyttöön liittyvistä kohtauksista, jotka eivät hienovaraisen viitteellisyytensä ja tulkinnallisuutensa vuoksi välttämättä aukene kokemattomammille katsojille, luokitellaan kaikille sallituiksi sisällöiksi. Esimerkiksi tupakanomaisen sätkän tai piipun kierrätys henkilöltä toiselle ja polttelu on kaikille sallittua sisältöä, jos kokonaiskontekstista ei käy selkeästi ilmi, että kyseessä on laiton huume. Kyse on kerronnallisesta konventiosta, jonka tulkinnan voidaan ajatella vaativan niin perehtyneisyyttä kannabiksen käytön saloihin kuin elokuvallisen ilmaisunkin keinoihin enemmän kuin alakouluikäiseltä voidaan odottaa. Se, että lapsi ei täysin hahmota kaikkia kerronnan viitteitä katsotaan yleensä suojaavaksi seikaksi, jos asia ei ole salamyhkäisen ahdistava.

Kannabiksen käyttökohtausten (esimerkiksi sätkän kierrätys tai huumeekakut) tulkinta kaikille sallitun ja ikärajan 12 välillä onkin osiensa summa: kriteerin 37 mukaista ankarampaa tulkintaa tukevat sanallisesta ja kuvallisesta kerronnasta muodostuva selkeä huumeidenkäytön konteksti. Epäsuorat sanalliset viittaukset, joita lapsi ei välttämättä ymmärrä, voidaan vielä katsoa kuuluvan kaikille sallituiksi.

Esimerkkejä kaikille sallituista sisällöistä:

- tupakanomaisen sätkän kierrätys henkilöltä toiselle ja polttelu, ilman että kokonaiskontekstista käy selkeästi esiin kyseessä olevan laittoman huumeen eikä savukkeen
- poliisisarjoissa esiintyvä huumeratsian yhteydessä tapahtuva huumeeksi epäillyn aineen ”testimaistaminen”, johon ei liity huumaantumistarkoitusta
- pelkät sanalliset viittaukset huumeidenkäyttöön
- kannabiksen lääkekäyttö
- vähäinen tai vahingossa tapahtuva alaikäisten alkoholin nauttiminen
- aikuisten alkoholinkäyttö

Huomioi, että huumeista tai päihteistä johtuvan voimakkaan sekavuustilan kuvaamisen haitallisuus arvioidaan ahdistuskriteerein. Toisen henkilön huumaaminen tämän tietämättä tulkitaan taas väkivallaksi.

Artikkeleita:

Kannabis ja terveys

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116243/Kannabis_ja_terveys_taitto_2014.pdf?sequence=3

Huumausaineiden ja kuntodopingin käyttö ja niitä koskevat mielipiteet Suomessa vuonna 2014

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126845/hakkarainen.pdf?sequence=4>

School's in! Predicting teen cannabis use by conventionality, cultural disposition and social context

<http://espad.org/PageFiles/2573/DEPP%202015.pdf>